

О. І. Сушинський, Н. С. Калашник, Н. І. Березовська

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПЕРЕД СУСПІЛЬСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВИЙ ТА МОРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Розглянуто проблематику визначення відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни. Розглянуто моральний та правові аспекти відповідальності публічних службовців у взаємозв'язках: населення – влада, громадянин – орган влади, органи влади між собою, громадянин-спільнота-службовець. Проаналізовано правові та моральні засади відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни з точки зору українського та міжнародного законодавства, процесів євроінтеграції, суспільного запиту. Охарактеризовано зміни в моралі українського суспільства, що відбулися під час війни, очікування суспільства щодо поведінки службовців; процес і змістовні зміни в підходах до правової та моральної відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни.

Визначено актуальність досліджень різних аспектів відповідальності публічних службовців в умовах війни в сучасній Україні; співвідношення публічної політики та відповідальності громадян, народу та держави; дуальність явища відповідальності загалом та під час війни, зокрема її моральна та юридична складові; чинники, які впливають на стандарти моральної та правової відповідальності публічних службовців у сучасній Україні; питання загальної, галузевої та спеціальної правосуб'єктності публічних службовців з позиції їх відповідальності перед суспільством.

Визначено принципи поведінки та професійної діяльності публічних службовців під час війни; обґрунтовано, що конкретні ролі, обов'язки та доручення можуть відрізнятися залежно від характеру посади публічного службовця, юрисдикції та правових рамок, які регулюють його роботу, навіть регіону та конкретної безпекової ситуації; встановлено, що зазначені чинники впливатимуть на зміст та обсяги відповідальності публічного службовця.

Ключові слова: публічне управління в умовах війни; публічний службовець; публічна служба; відповідальність; етика службовця; євроінтеграція; поведінка публічного службовця.

Вступ

Під час війни публічні службовці, включаючи урядовців, державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, військовослужбовців і правоохоронців (державна служба в широкому її розумінні, тобто всі хто здійснює функції держави та місцевого самоврядування), несуть значну відповідальність перед суспільством як з правової, так і з моральної точки зору. Їхні ролі та обов'язки можуть відрізнятися залежно від їхніх посад і функцій, але є загальні принципи, які застосовуються до службовців під час війни.

Визначення відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни має вирішальне значення для функціонування держави та її подальшого розвитку, оскільки саме публічні службовці асоціюються для населення з державою, владою, вони є тими, хто реалізують зміни і саме від них очікується рішення певної проблеми. Такий підхід встановлює основу, яка під-

креслює важливість служіння інтересам суспільства та дотримання фундаментальних цінностей, навіть у розпал військового конфлікту. Визначення відповідальності державних службовців перед суспільством в умовах війни є надзвичайно актуальним з кількох причин: гарантування захисту прав людини попри все; збереження верховенства права; необхідність пом'якшення гуманітарних наслідків; забезпечення підзвітності та прозорості; збереження громадської довіри до державних установ і службовців; прийняття етичних рішень в умовах підвищеного ризику, високого ступеня невизначеності та загостреної чутливості громадян через вразливість під час війни тощо.

Соціальні дослідження стосовно очікувань населення від публічних посадових осіб щодо проявлення політичної волі та компетентності у проведенні реформ під час війни демонструє, що більшість населення очікує від представників публічної служби провідної ролі лідерів у процесах змін, зокрема й етичної поведінки

Інформація про авторів:

Сушинський Олександр Іванович, д-р наук з державного управління, професор, перший проректор. Email: suszynski@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-3213-5976>

Калашник Надія Сергіївна, д-р наук з державного управління, професор, в.о. завідувачою кафедрою публічного управління та адміністрування. Email: kalashnykn@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-0814-0246>

Березовська Ніна Ігорівна, асистент, кафедра публічного управління та адміністрування. Email: berezovska@nltu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-4628-2958>

Цитування за ДСТУ: Сушинський О. І., Калашник Н. С., Березовська Н. І. Відповідальність публічних службовців перед суспільством в умовах війни: правовий та моральний контекст. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 1/2(74/75). Львів: НЛТУ України, 2023. С. 10–15.

Citation APA: Sushynskiy, O. I., Kalashnyk, N. S., & Berezoyska, N. I. (2023). Responsibility of public officials to the society in the conditions of war: legal and moral context. *Efficiency of public administration*, 1/2(74/75), 10–15. <https://doi.org/10.36930/507401>

(контекст доброчесності в реформі боротьби з корупцією) тощо [4]. Відповідно питання моральної та правової відповідальності публічних службовців у своєму взаємозв'язку виходить на перший план, а також набуває певної специфіки через воєнний стан, його правові особливості та зміну очікувань громадян від держави.

Отже, *мета дослідження* – переосмислення правових і моральних засад відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі *завдання дослідження*: визначити засади моральної та правової відповідальності публічних службовців в Україні перед суспільством в умовах війни, охарактеризувати зміни в суспільній моралі українського соціуму під час війни, які формують суспільний запит на поведінку публічних службовців.

Предмет дослідження – процес змін у підходах до правової та моральної відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни.

Методи та інформаційна база дослідження. Дослідження правових і моральних засад відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який передбачає вивчення відповідної правової бази, етичних теорій, теорій публічного управління та адміністрування, історичних прикладів і наукової фахової літератури. Зокрема, дослідження національного законодавства, норм міжнародного гуманітарного права та регулювання збройних конфліктів; опрацювання етичних теорій, таких як консеквенціалізм, деонтологія та етика чеснот, щоб зрозуміти моральні основи, які лежать в основі обов'язків публічних службовців під час війни; контент-аналіз офіційних звітів і рекомендацій тощо.

Інформаційною базою дослідження є чинні нормативно-правові та програмні документи України [5, 7, 8, 9] та міжнародних партнерів [2, 6] щодо стандартів і вимог поведінки посадових осіб різних категорій; аналітичні дослідження щодо стану реформ в Україні [4, 12]; дослідження фахівців щодо різних аспектів моральної та правової відповідальності посадових осіб [3, 13, 14].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дослідження ми спиралися на розробки теоретичних і практичних аспектів за останні роки. Питанням нових тенденцій формування сучасної парадигми глобальної безпеки та місця публічного управління в ній присвятили свої роботи В. Гура, О. Пархоменко-Куцевіл, Ю. Симон та інші, проблеми виконання Україною міжнародних зобов'язань у контексті майбутньої реінтеграції територій та окремих регіонів досліджують А. Рудик, О. Юр'єв, В. Гунін та інші, наукові розробки щодо різних аспектів переоцінки етичних засад діяльності публічної служби в умовах війни здійснюють Т. Василевська (етика державних службовців), Н. Климено (утвердження української національної ідентичності як засіб протидії російській агресії), Є. Таран (ознаки формування нового світового порядку); окремі правові засади регулювання висвітлено в роботах Г. Заворітньої (вплив європейської інтеграції на регулювання окремих галузей в умовах війни), М. Красій (кримінально-правова політика Європейського Союзу в умовах глобалізації), В. Білик (проблеми безпеки сфери публічного управління) тощо.

Наголосимо, що перелічені дослідження містять аналіз процесів і тенденцій змін у публічному управлінні, гарантування його сталості в умовах війни, але не

висвітлюють питань відповідальності публічної служби перед суспільством за сучасних реалій. Цей напрям наукових розвідок та практичних навичок сучасної публічної служби ще потребує дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних результатів

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [8]. В аспекті найвищих соціальних цінностей держава та територіальні громади є їх гарантантами в умовах, на наш погляд, сталого розвитку. Беручи до уваги принцип "нікого не залишити осторонь" та використовуючи широкий спектр інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів, у 2017 р. було розроблено національну систему цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки розвитку України (86 завдань розвитку та 172 показники для моніторингу їх виконання) [11]. Засади дотримання вимог концепції Цілей Сталого Розвитку було підтверджено в 2022 р., коли її основні принципи покладено і в план повоєнної відбудови України.

Відповідно до концепції єдності публічної влади у державі не може бути множини різних за сутністю влад, адже це гарантовано концепцією народного та державного суверенітету. Якраз компетенційна інстанційність і відповідальність, а точніше обсяг ("тягар") відповідальності держави та громади є чинником принципів субсидіарності та субституційності. В аспекті гарантування найвищих соціальних цінностей держава є універсальним гарантом і вищою інстанцією, наділеною відповідальністю, зокрема, субсидіарною та субституційною, щодо субдержавних і місцевих органів влади. [13].

Визначення відповідальності службовців, які здійснюють функції держави та місцевого самоуправління перед суспільством в умовах війни, є надзвичайно актуальним з цілої низки причин, зокрема:

Захист прав людини: війна часто створює підвищений ризик для прав людини, при цьому особливо страждають цивільні та вразливі групи населення, а також ті, хто через небезпеку в одну мить був позбавлений домівки, майна, звичних умов існування, роботи, джерел доходу тощо. Визначення відповідальності публічних службовців допомагає переконатися, що вони надають пріоритет захисту прав людини навіть у складних обставинах, зокрема дотримання принципів гідності, не дискримінації та права на життя, а також запобігання та боротьбу з порушеннями прав людини. Окремою групою публічних службовців в умовах війни є військові та ті служби, які здійснюють управління у зоні безпосередніх військових дій та щойно звільнених після окупації територій (військові, військово-цивільні адміністрації), правоохоронці тощо.

Дотримання верховенства права стає ще важливішим. Публічні службовці відіграють життєво важливу роль у дотриманні та виконанні законів, забезпеченні справедливості та запобіганні зловживанню владою. Чітке визначення їхньої відповідальності перед суспільством допомагає посилити важливість дотримання правових принципів, сприяння стабільності та запобігання сваволі. Але зазначимо, що тільки правові заходи не допоможуть вирішити питання. Однаково значущими будуть і моральний зміст рішень, а також етична поведінка посадовців.

Пом'якшення гуманітарних наслідків: публічні службовці за змістом своєї діяльності та посадовими обов'язками відповідають за мінімізацію гуманітарного впливу війни на цивільне населення. Визначаючи їхню відповідальність перед суспільством, наголошують на їхньому обов'язку сприяти доступу до основних послуг, захищати цивільне населення від шкоди та забезпечувати доставку гуманітарної допомоги. Це може допомогти полегшити страждання та пом'якшити довгострокові наслідки конфлікту.

Підзвітність і прозорість діяльності органів влади та їх персоналу. Ми вже наголошували, що суспільство в умовах війни має підвищену чутливість, отже, такі явища як корупція, бюрократія, затягування вирішення питань, прогалини в законодавстві тощо викликають особливо гостре обурення. Чітке визначення відповідальності публічних службовців під час війни посилює потребу у підзвітності та прозорості їхніх дій. Принцип підзвітності та прозорості, закріплений у чинному законодавстві, доброчесності [5, 7, 9] створює основу для перевірки, нагляду та розслідування можливих зловживань або неправомірної поведінки. Це сприяє зміцненню довіри та гарантує, що публічні службовці несуть відповідальність за свої рішення та дії.

Збереження громадської довіри: громадська довіра до державних установ, органів місцевого самоврядування і безпосередньо службовців має вирішальне значення під час війни. Чітке визначення відповідальності перед суспільством допомагає зберегти та зміцнити цю довіру. Це демонструє відданість добробуту населення, етичну поведінку та дотримання принципів справедливості, чесності та прав людини, що сприяє загальній стабільності та згуртованості суспільства для подолання викликів війни.

Прийняття етичних рішень: визначення відповідальності публічних службовців під час війни є моральним компасом і вказівками для прийняття етичних рішень. Це допомагає публічним службовцям орієнтуватися в неоднозначних і морально складних ситуаціях, гарантуючи, що їхні дії керуються принципами гуманності, пропорційності та необхідності. Це сприяє більш етичному підходу до прийняття рішень, мінімізуючи шкоду та захищаючи права та добробут усіх залучених осіб.

Окремим напрямом наукового осмислення та практичного опрацювання є співвідношення публічної політики та відповідальності громадян, народу та держави. З 2014 року та особливо з лютого 2022 року рф, її політичне керівництво, російський народ де-факто ведуть війну проти України, українського цивільного населення, а де-юре намагаються всередині своєї країни та в міжнародній площині надати цим злочинним діянням інших формулювань, як-то "спеціальною військовою операцією", "заходи щодо примушення до миру", "денацифікація", "демилітаризація" тощо. Отже, виникає робоча гіпотеза, що громадяни, громади та народ, нація – відповідальні (індивідуально, солідарно, колективно, субсидіарно та субституційно тощо) стосовно політики загалом та у зв'язку з військовою агресією держави.

Лунають думки, що відповідальністю росіян є усунення чинного режиму під керівництвом в. путіна, і що буде правомірно конфіскувати та передати потерпілим українцям активи усіх і кожного "пособника" військових злочинів путінського режиму. При цьому не забути і про українських і пов'язаних з ними пособників путінському режиму. Майно злочинців та майно "пособ-

ників" буде лише матеріальною компенсацією за страждання, а їх засудження за військові злочини – моральною складовою. Адже військовий злочинець з допомогою "пособників" у тому числі з мовчазної згоди зневажає право [14]. Він посягнув на основоположні права – життя, свободу, недоторканість, суверенітет.

У цьому контексті виникає дуальність проблематики відповідальності загалом та під час війни, зокрема. Її юридична та моральні складові.

Юридична відповідальність:

- а) дотримання закону: державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані дотримуватися законів і діяти в межах визначених ним, навіть під час війни [5, 7]. Вони повинні переконатися, що їхні дії відповідають внутрішнім і міжнародним правовим нормам, включаючи конвенції з прав людини та закони про збройні конфлікти.
- б) виконання наказів: військовослужбовці, зокрема, зобов'язані виконувати законні накази своїх начальників. Однак це не звільняє їх від відповідальності, якщо вони отримують накази, які порушують закони війни або вчиняють військові злочини. Вони повинні відмовитися від виконання незаконних наказів. Це відповідно до чинного законодавства стосується і державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [5, 7].
- в) захист прав людини та громадянина: публічні службовці повинні працювати над захистом прав і благополуччя цивільних осіб, включаючи забезпечення їхньої безпеки, доступу до предметів першої необхідності та справедливого ставлення. Вони повинні запобігати та реагувати на будь-які порушення прав людини, які відбуваються під час війни [5, 7].

Моральні обов'язки:

- а) служіння загальному благу: публічні службовці мають моральний обов'язок служити загальному благу та діяти в найкращих інтересах суспільства. Це включає надання пріоритету захисту та добробуту населення, особливо вразливих груп, таких як цивільне населення, біженці та військовополонені.
- б) прийняття етичних рішень: державні службовці повинні приймати етичні рішення, враховуючи потенційні наслідки своїх дій для окремих осіб, громад і суспільства загалом. Вони повинні зважувати принципи пропорційності, необхідності та гуманності, роблячи складний вибір під час війни.
- в) мінімізація шкоди: публічні службовці повинні прагнути звести до мінімуму шкоду як учасникам бойових дій, так і особам, які не воюють. Це може включати зусилля із запобігання жертвам серед цивільного населення, пом'якшення впливу конфлікту на інфраструктуру та сприяння гуманітарній допомозі.
- г) прозорість та зрозумілість дій: публічні службовці зобов'язані нести відповідальність за свої дії та діяти прозоро. Вони повинні бути відкритими для перевірки та розслідування, забезпечуючи усунення будь-яких зловживань або порушень і відстоювання справедливості, пояснювати населенню логіку своїх дій, оскільки вона не для всіх може бути зрозумілою і прийнятною.

Важливо зазначити, що конкретні обов'язки публічних службовців у воєнний час можуть відрізнятися в різних країнах і правових системах. Міжнародне право, включаючи Женевські конвенції та звичаєве міжнародне гуманітарне право, забезпечує основу для ведення збройних конфліктів і захисту цивільних осіб. Національні закони та нормативні акти додатково визначають ролі та обов'язки державних службовців під час війни.

Різниця між моральною та правовою поведінкою державних службовців полягає в основних принципах і

стандартах, якими керуються їхні дії. Моральна поведінка стосується дій, які узгоджуються з етичними принципами, цінностями та особистими переконаннями щодо того, що є правильним, а що неправильним. Воно охоплює почуття обов'язку, емпатії та зобов'язання діяти в інтересах суспільства. Моральна поведінка часто керується поняттями справедливості, співчуття та сприяння загальному благу. Це керується внутрішнім почуттям відповідальності та чесності, а не зовнішніми юридичними зобов'язаннями.

Правова поведінка, з іншого боку, стосується дій, які дотримуються законів і правил, встановлених конкретною юрисдикцією. Вона заснована на системі правил і стандартів, які забезпечуються урядом (органами влади) і підлягають юридичним наслідкам у разі порушення. Правова поведінка є об'єктивною та ґрунтується на дотриманні конкретних законів, правил і тлумачень судової практики, зосереджена на тому, щоб дії були законними та відповідали встановленим правовим рамкам.

Хоча моральна та правова поведінка часто можуть збігатися, можуть бути випадки, коли вони розходяться. Деякі дії можуть бути прийнятними з моральної точки зору, але прямо не передбачені чи заборонені законом. І навпаки, певні дії можуть бути законними, але викликати моральні занепокоєння чи етичні дилеми. У таких ситуаціях публічні службовці стикаються з проблемою орієнтуватися у взаємодії між правовими зобов'язаннями та своїм особистим моральним компасом.

Публічні службовці повинні дотримуватись моральних і правових стандартів у своїй поведінці. Вони зобов'язані діяти відповідно до закону для підтримання порядку, захисту суспільних інтересів і забезпечення справедливості. Крім того, вони демонструватимуть моральну поведінку, діючи етично, чесно і дбаючи про добробут суспільства загалом (гарантування публічного інтересу, його привалювання над приватним, у контексті розуміння принципу доброчесності [7]). Прагнення до балансу між дотриманням законодавства та моральними принципами має вирішальне значення для того, щоб публічні службовці зберігали суспільну довіру та ефективно виконували свої обов'язки.

На збереження суспільної довіри до держави загалом та окремих органів влади впливає саме розуміння суспільством прийнятності чи неприйнятності дій посадовців, тобто суспільного запиту на поведінку та рішення посадових осіб. Під час війни суспільна мораль може зазнати значних змін через унікальні обставини та виклики, пов'язані зі збройним конфліктом, безпековими ризиками, соціально-економічними та політичними змінами тощо. До загальних змін у суспільній моралі, які відбуваються під час війни в Україні, зокрема можна віднести:

- зміна сприйняття насильства. Дії, які можуть вважатися морально неприйнятними в мирний час, такі як вбивство або знищення власності, тілесні покарання, перебирання цивільними особами функцій правоохоронних органів (самоусуд) тощо, можуть стати більш морально допустимими або навіть необхідними в контексті самозахисту чи захисту своєї країни;
- зростання рівня патріотизму та націоналізму: війна зумовлює сильні почуття патріотизму та національної єдності. Люди можуть віддавати перевагу лояльності до своєї країни та виявляти загострене почуття морального обов'язку підтримувати зусилля своєї нації, що може вплинути на їхні моральні судження та поведінку. Як зворотна сторона цього ж процесу – впливає дискримінація за національною ознакою (всі руські погані), мовною ознакою, релігійною озна-

кою (в Україні це вилилося у протистоянні релігійних спільнот за ознаками патріархату та церковної підпорядкованості) тощо;

- дегуманізація ворога: розглядання його як безликої, однорідної групи, а не осіб зі своїми правами та людяністю. Ця дегуманізація може полегшити людям моральне виправдання дій, які завдають шкоди ворогові або спрямовані проти нього. З іншого боку, є ризик переходу меж між виправданим застосуванням зброї та невинуватим;
- моральні дилеми та етичні компроміси: складність і вимоги війни можуть поставити людей перед моральними дилемами та складними етичними компромісами (різні політичні погляди в межах однієї родини чи колективу, підтримка поглядів різних політиків, спілкуватися чи ні з родичами/знайомими в РФ, якою мовою розмовляти, до якої релігійної спільноти належати тощо). Люди можуть зіткнутися з вибором, який передбачає пожертвування певними моральними принципами або скоєння вчинків, які вони вважали б морально неприйнятними, щоб досягти більшого блага або захистити себе чи своїх близьких. І тут до публічних службовців може бути застосований подвійний стандарт. Те, що допустимо для людини не на публічній службі, буде різко засуджено відносно до публічного службовця;
- розмивання моральних норм: хаос і порушення у звичних алгоритмах взаємодії, зокрема і взаємодії "людина – влада", "орган влади – орган влади" тощо, спричинені війною, можуть підірвати суспільні норми та моральні кодекси. У екстремальних обставинах люди можуть вдаватися до поведінки, яку б не розглядали за звичайних обставин, як-от грабіж, шахрайство, діяльність на чорному ринку послуг, корупція тощо. Відповідно може формуватися латентна протиправна поведінка чи терпимість до протиправної поведінки;
- солідарність і співпраця: незважаючи на труднощі війни, вона також може сприяти почуттю солідарності та співпраці між громадами, населенням та органами влади. Люди можуть збиратися разом, щоб підтримувати один одного, ділитися ресурсами та демонструвати альтруїстичну поведінку у відповідь на спільні проблеми, з якими вони стикаються. Головне не зловживати цими поривами та не зрадити їх, оскільки розчарування та втома від війни можуть негативно вплинути та соціальну позицію людини;
- травма та моральна шкода: війна несе глибокі психологічні наслідки для людей, у тому числі моральну шкоду, яка відноситься до моральних та етичних конфліктів, що переживають люди, які були свідками або брали участь у морально неоднозначних або травматичних ситуаціях. Це може призвести до внутрішньої моральної боротьби та переоцінки своїх моральних переконань і цінностей, не завжди на користь суспільних цінностей.

Важливо зазначити, що перелічені зміни суспільної моралі не є універсальними чи однорідними. Наш авторський колектив керувався власними спостереженнями, типовими реакціями на певні події у соціальних мережах та аналізом результатів соціальних опитувань [4]. Різні люди та спільноти можуть по-різному реагувати на війну, і моральні погляди можуть значно відрізнятися залежно від культурних, соціальних та історичних факторів, травматичних подій. Різними будуть оцінки людей, які пережили окупацію і які ні, які були під окупацією декілька місяців або дев'ять років, які втратили майно і роботу чи не втратили. Крім того, не всі відчують однакові моральні зміни під час війни, оскільки індивідуальні переконання, цінності та обставини можуть значно вплинути на моральну поведінку.

Під час війни державні службовці повинні дотримуватися певних принципів у поведінці та виконанні своїх професійних обов'язків. Ці принципи допомагають керувати їхніми діями та забезпечують ефективне виконання ними своїх обов'язків. Ще одним істотним чинником, який впливає на стандарти моральної та право-

вої відповідальності публічних службовців у сучасній Україні є набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС. Це вимагає від нашої країни, і публічної служби зокрема, швидких та якісних трансформацій в різних сферах. Євроінтеграція – це зближення України з Євро-союзом як на рівні законів, так і правил і звичаїв, що існують у суспільстві, її кінцевим результатом має стати вступ України до ЄС [1]. Цей чинник ми також враховували, визначаючи критерії до визначення моральної та правової відповідальності публічних службовців в умовах війни.

На наш погляд, основними принципами визначення відповідальності, які застосовуються до оцінки поведінки публічних службовців під час війни, можуть бути такі:

- **лояльність** (в розумінні внутрішнього поділяння спільних цінностей та мети): публічні службовці повинні демонструвати лояльність своїй країні та її законній владі. Вони повинні залишатися відданими служінню інтересам своєї держави, народу, громади та досягненню їх цілей, дотримуючись принципів справедливості, поваги до прав людини та верховенства права;
- **добросовісність і етика**: публічні службовці повинні дотримуватися найвищих стандартів добросовісності та етики, діяти чесно, прозоро та етично в усіх своїх взаємодіях і рішеннях. Вони повинні уникати конфлікту інтересів й утримуватися від участі в корупції;
- **законність**: публічні службовці зобов'язані діяти згідно з національним та міжнародним законодавством, включаючи конвенції про права людини та закони про збройні конфлікти. Вони повинні ознайомитися з чинною правовою базою та переконатися, що їхні дії є законними та відповідають цим стандартам. Також нагадаємо, що публічні службовці наділені загальною, галузевою та спеціальною правосуб'єктністю, тобто несуть відповідальність як люди та пересічні громадяни, за належністю до певної професійної групи (державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, судді, військовослужбовці, правоохоронці тощо), а також безпосередньо за дотримання вимог діяльності за посадою;
- **гуманітарність**: публічні службовці повинні надавати пріоритет благополуччю та захисту цивільного населення і вразливих груп, які постраждали від війни. Вони повинні працювати над мінімізацією шкоди некомбатантам і забезпечувати надання гуманітарної допомоги тим, хто її потребує.
- **професіоналізм**: публічні службовці повинні проявляти професіоналізм при виконанні своїх обов'язків. Вони повинні продемонструвати компетентність, досвід і старанність у своїх відповідних ролях. Вони також повинні зберігати конфіденційність, коли це необхідно, і виявляти розважливість у прийнятті рішень;
- **підзвітність**: публічні службовці відповідають за свої дії та рішення. Вони повинні бути готові прийняти відповідальність за свою поведінку та бути відкритими для перевірки та нагляду. Вони повинні співпрацювати з відповідними органами в розслідуваннях і перевітках, пов'язаних з їхніми обов'язками;
- **недискримінація**: публічні службовці повинні поважати та захищати основні права людини всіх людей, незалежно від їх національності, етнічного походження чи приналежності, мови спілкування, релігійної приналежності тощо. Вони повинні утримуватися від участі або потурання актам дискримінації, тортур, незаконного затримання чи інших порушень прав людини;
- **комунікація та співпраця**: публічні службовці повинні сприяти ефективній комунікації та співпраці між своїми колегами та відповідними зацікавленими сторонами, населенням. Вони повинні обмінюватися інформацією, координувати зусилля та працювати для досягнення спільних цілей, сприяючи єдності та ефективності у своїй роботі;
- **готовність і здатність до адаптації**: публічні службовці повинні бути готові реагувати на виклики та вимоги війни.

Вони повинні постійно оновлювати свої знання та навички, адаптуватися до обставин, що змінюються, і демонструвати стійкість під час виконання своїх обов'язків [систематизовано та запропоновано колективом авторів враховуючи вимоги 1, 2, 5, 7, 9].

Визначені нами принципи забезпечують загальну основу для поведінки та роботи публічних службовців під час війни. Однак важливо зазначити, що конкретні ролі, обов'язки та вказівки можуть відрізнятися залежно від характеру посади публічного службовця, юрисдикції та правових рамок, які регулюють його роботу, навіть регіону та конкретної безпечної ситуації.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Завершуючи вивчення правового та морального контексту відповідальності публічних службовців перед суспільством в умовах війни наголосимо, що ця тема у вітчизняній теорії та практиці публічного управління є малорозробленою. Правові засади відповідальності більш-менш врегульовані, але механізми взаємодоповнення і детермінанти моральної і правової відповідальності в площині публічно-управлінських відносин ще осмислюються. Особливої уваги потребують питання індивідуальної, солідарної, колективної, субсидіарної та субституційної відповідальності політикуму та населення країни-агресора, тих людей, які приймали рішення і безпосередньо здійснювали геноцид українців, екоцид українських територій тощо, були колобарантами. До перспектив подальших розвідок можна віднести питання криміналізації та декриміналізації окремих діянь публічних службовців та цивільних осіб в умовах війни, дослідження алгоритмів формування та змін суспільного запиту на поведінку публічних службовців, а також реакцію органів влади на такий суспільний запит.

Список використаної літератури

1. Association4u (2023). Урядова кампанія ЕУКРАЇНА розповідає про 6 базових європейських цінностей, розкриває практичний зміст євроінтеграції і її переваги та можливості, які з'являються в житті українців завдяки інтеграції нашої країни до ЄС. URL: <https://association4u.in.ua/>
2. Eur-lex (2023). Code of good administrative behaviour for staff of the European Commission in their relations with the public (Кодекс належної адміністративної поведінки для персоналу Європейської Комісії в їхніх відносинах з громадськістю). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02000Q3614-20111116>
3. Sushynskyi, O. (2015). Responsibility as local government guarantee in terms of decentralization of state power. Public policy and economic development. *Scientific and Practical Journal*, 5(9), 100-111.
4. Youkraina (2023). Реформація країни. Погляд громадян: які реформи потрібні в 2023 та яка успішність вже проведених. Дослідження. URL: <https://youkraina.com.ua/>
5. Верховна Рада України (2001). Про службу в органах місцевого самоврядування, Закон України від 07.06.2001 № 2493-III зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2493-14#Text>
6. Верховна Рада України (2009). Європейська хартія місцевого самоврядування: Хартія від 15 жовтня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
7. Верховна Рада України (2015). Про державну службу, Закон України від 10.12.2015 № 899-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-19#Text>
8. Верховна Рада України (2020). Конституція України (Основний закон): Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 249. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

9. Верховна Рада України (2022). Про службу в органах місцевого самоврядування, Закон України реєстраційний номер 6504 від 05.01.2022 року) прийнятий 02.05.2023. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563
10. Калашник, Н. С. (2023). Забезпечення цілей сталого розвитку в Україні: концептуальні перетворення сприйняття в умовах воєнного стану. *Ефективність державного управління*, 4(73), 11-16. <https://doi.org/10.36930/507301>
11. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (2017). Національна доповідь "Цілі сталого розвитку: Україна". URL: <https://ukraine.un.org/uk/download/14051/49413>
12. Орлова Віолетта (2022). Опитування: 74 % росіян підтримують війну в Україні, а 78 % – схвалюють дії Путіна. URL: <https://www.unian.ua/war/opituvannya-74-rosiyan-pidtrimuyut-viynu-v-ukrajini-a-78-shvalyuyut-diji-putina-novini-v-torgnennya-rosiji-v-ukrajini-11778375.html>
13. Сушинський, О., Худоба, О., Калашник, Н., & Заяць, Д. (2020). Відповідальна територіальна громада як повноважний суб'єкт сталого розвитку. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. Спецвипуск, 122-125. <https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-122-125>
14. Сушинський, Олександр. (2022). Політика та відповідальність громадян, народу та держави. *Демократичне врядування та публічне адміністрування в сучасних геополітичних умовах: матер. наук.-практ. конф.* (20 травня 2022 р., м. Львів) за наук. ред. проф. О.Я. Красівського та доц. М.З. Буника. Львів: НУ "Львівська політехніка", 4-10. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/pages/21775/tezi-konferencii.pdf>

O. I. Sushynskiy, N. S. Kalashnyk, N. I. Berezovska
Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine

RESPONSIBILITY OF PUBLIC OFFICIALS TO THE SOCIETY IN THE CONDITIONS OF WAR: LEGAL AND MORAL CONTEXT

Introduction. In wartime, public servants, including government officials, military personnel, and civil servants, have significant responsibilities to society from both legal and moral perspectives. Their roles and duties may vary depending on their specific positions and functions, but there are general principles that apply to public servants in times of war. It is important to note that the specific responsibilities of public servants in wartime may differ across countries and legal systems. International law, including the Geneva Conventions and customary international humanitarian law, provides a framework for the conduct of armed conflicts and the protection of civilians. National laws and regulations further define the roles and obligations of public servants during wartime.

Materials and Methods. During the research, we used general scientific (systemic, formal-logical, sociological, structural-functional, statistical, method of ascent from abstract to concrete, forecasting, etc.) and special scientific methods of scientific knowledge, etc. The research information base consists of current regulatory and program documents of Ukraine and international partners regarding the standards and requirements for the behavior of officials of various categories; analytical research on the state of reforms in Ukraine; expert research on various aspects of the moral and legal responsibility of officials

Analysis of Literary Sources. V. Gura, O. Parkhomenko-Kutsevil, Yu. Symon and others devoted their works to the issue of new trends in the formation of the modern paradigm of global security and the place of public administration in it, T. Vasylevska (ethics of civil servants), N. Klymeno (affirmation of Ukrainian national identity as a means of countering Russian aggression), E. Taran (signs of the formation of a new world order); separate legal principles of regulation are highlighted in the works of H. Zavoritnia (the impact of European integration on the regulation of certain industries in wartime conditions), etc.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. The listed studies mark the analysis of the processes and trends of changes in public administration, guaranteeing its stability in the conditions of war, but do not highlight the issues of responsibility of the public service to society under modern realities. This direction of scientific research and practical needs of modern public service still needs research.

Results. The difference between moral and legal behavior of public officials lies in the underlying principles and standards that guide their actions. Moral behavior refers to actions that align with ethical principles, values, and personal beliefs about what is right and wrong. It encompasses a sense of duty, empathy, and a commitment to acting in the best interests of society. Moral behavior is often guided by notions of fairness, justice, compassion, and the promotion of the common good. It is driven by an internal sense of responsibility and integrity rather than external legal obligations.

Legal behavior, on the other hand, refers to actions that adhere to the laws and regulations established by a particular jurisdiction. It is based on a system of rules and standards that are enforced by the government and subject to legal consequences if violated. Legal behavior is objective and revolves around compliance with specific statutes, regulations, and judicial interpretations. It focuses on ensuring that actions are lawful and in accordance with established legal frameworks.

While moral and legal behavior may often align, there can be instances where they diverge. Some actions may be morally acceptable but not explicitly mandated or prohibited by the law. Conversely, certain actions may be legal but raise moral concerns or ethical dilemmas. In these situations, public officials face the challenge of navigating the interplay between legal obligations and their personal moral compass.

Public officials are expected to uphold both moral and legal standards in their conduct. They have a duty to act in accordance with the law to maintain order, protect public interests, and ensure fairness. Additionally, they are expected to demonstrate moral behavior by acting ethically, exhibiting integrity, and considering the welfare of society as a whole. Striving for a balance between legal compliance and moral principles is crucial for public officials to maintain public trust and fulfill their responsibilities effectively.

Discussion. The listed in the article principles provide the general framework for the behavior and performance of public servants during wartime. However, it's important to note that the specific roles, responsibilities, and guidelines may vary depending on the nature of the public servant's position, jurisdiction, and the legal frameworks that govern their work.

Conclusion. The topic in domestic theory and practice of public administration is poorly developed. The legal principles of responsibility are more or less regulated, but the mechanisms of mutual complementarity and determinants of moral and legal responsibility in the sphere of public-management relations are still being understood. Particular attention needs to be paid to the issues of individual, joint, collective, subsidiary and substitutional responsibility of the politicians and population of the aggressor country, those people who made decisions and directly carried out the genocide of Ukrainians, ecocide of Ukrainian territories, etc., were collaborators. Prospects for further investigations include the issue of criminalization and decriminalization of certain acts of public servants and civilians in wartime conditions, the study of algorithms for the formation and changes of public demand for the behavior of public servants, as well as the reaction of authorities to such public demand.

Keywords: public administration in conditions of war, public officials, public service, responsibility, ethics of officials, European integration, behavior of public officials.